

Prof. UAM dr hab. Barbara Harwas-Napierała
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Psychologii

Opinia
o rozprawie doktorskiej mgr Łukasza Nikela
pt. „Nieśmiałość a osiągnięcia szkolne:
analiza psychospołecznych uwarunkowań sukcesów w nauce”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Marii Oleś i Prof. dr hab. Piotra Olesia

Problematyka pracy mieści się w nurcie badawczym psychologii wychowawczej i psychologii osobowości. Wybrany do eksploracji obszar jest ważny społecznie i stanowi walor rozprawy. Ma ona jednak szereg istotnych niedociągnięć, które przedstawię poniżej.

Pierwszą niejasność budzi dwuczłonowy tytuł, rodząc pytanie zwłaszcza o to, w jakiej pozycji występuje w nim nieśmiałość i co jest celem pracy. Czy nieśmiałość występuje jako szczególne uwarunkowanie osiągnięć szkolnych (na co wskazywałby pierwszy człon tytułu), czy celem jest poszukiwanie różnych (innych) uwarunkowań sukcesów w nauce (co sugeruje człon drugi). Jeśli tak, to dlaczego eksponuje się nieśmiałość, podczas gdy inne badane kwestie ujęte w 2 grupy (s. 61) jako cechy wrodzone (takie jak inteligencja płynna, cechy osobowości wg wielkiej piątki i także nieśmiałość) oraz jako cechy nabyte w trakcie rozwoju (obejmujące asertywność, przekonanie o własnej skuteczności, motywację do nauki i aspiracje) nazywa się ogólnie mianem psychospołecznych uwarunkowań. Powyższa niejasność ma wpływ na strukturę całej pracy, także na sposób formułowania hipotez i dalsze części rozprawy.

Struktura ta obejmuje cztery poprzedzone wstępem rozdziały, zakończone bibliografią i aneksem. W rozdziale pierwszym i drugim Autor omawia istotne z punktu widzenia podjętej problematyki treści, ale sposób ich prezentacji budzi zastrzeżenia. Przede wszystkim brak myśli przewodniej Autora; przytaczane są wrywkowe ustalenia rozmaitych badaczy, ale nie znajdujemy refleksji podsumowującej prezentowane wątki, co sprawia wrażenie chaosu (dotyczy to całej rozprawy). W podrozdziale 1. 7 (i nie tylko w tym fragmencie)

kończącym pierwszy rozdział pracy, zatytułowany „Czynniki psychospołeczne kształtujące nieśmiałość” brak np. konkluzji akcentującej, jakie czynniki określono jako psychospołeczne i mające udział w kształtowaniu nieśmiałości. Brakuje jednoznacznego zdefiniowania podstawowych pojęć, a zwłaszcza sposobu ujmowania „sukcesu w nauce”, tym bardziej, że taki termin ujęty jest w tytule pracy.

Rozważania teoretyczne Autora, dokonane nieprecyzyjnym językiem, nacechowanym wyrażeniami zaczerpniętymi także z mowy potocznej (np. „zalenie lękiem” – s. 19; „niemowlaki” – s. 22; „posiadały bardziej zahamowane zachowania” – s. 26), nie stanowią dobrej podstawy programu badawczego i są bardzo słabą stroną omawianej rozprawy. Brakuje usystematyzowania i uporządkowania omawianych kwestii, co rodzi szereg różnorodnych wątpliwości. Obejmują one m. in. pytania o to: dlaczego rozwojowy aspekt nieśmiałości ujęty jest od niemowlęctwa do adolescencji (s. 22), czy nieśmiałość w dorosłości się nie zmienia. Jeżeli nieśmiałość „częściej powiązana jest z problemami internalizacyjnymi” (s. 13), to na jakiej podstawie można mówić o nieśmiałych niemowlętach (s. 22)? Tego typu niejasności jest w pracy wiele.

Na uznanie zasługuje zgromadzenie bardzo bogatej (204 pozycje), przeważnie anglojęzycznej literatury przedmiotu. Ta bogata, zebrana przez Autora literatura, nie jest jednak odpowiednio wykorzystywana w rozważaniach teoretycznych ani na etapie analizy wyników badań. Szkoda, że Autor w większym stopniu nie uwzględnił opracowań polskich badaczy, dotyczących omawianej problematyki, m. in. mojego autorstwa, w których prezentowane są sposoby ujmowania nieśmiałości, lęku społecznego i jego uwarunkowań (1987, UAM), terapii („Psychologia wychowawcza”, 1989) czy klasycznych prac Marii Tyszkowej, dotyczących uwarunkowań osiągnięć szkolnych uczniów.

Autor sformułował 12 hipotez badawczych. Niestety nie są one klarowne; mają różny stopień ogólności (różne zakresy), bez próby uporządkowania (np. wprowadzenia stosunku nadrzędności i podrzędności). Przykładowo hipoteza ósma obejmuje oczekiwanie dotyczące łącznie związku między czterema czynnikami (motywacją do nauki, przekonaniem o własnej skuteczności, asertywnością i aspiracjami a osiągnięciami szkolnymi dzieci), po czym w hipotezach 9-12 sformułowane są oczekiwania dotyczące każdego z tych czynników osobno.

W badaniach zastosowano osiem narzędzi badawczych takich, jak:

- Kwestionariusz do badania nieśmiałości Croziera,
- Skala Przekonań o Własnej Skuteczności dla Dzieci,
- Skala do Badania Motywacji Uczniów w Szkole Podstawowej,

- Skala Zachowań Asertywnych dla Dzieci,
- Pięciodzownikowy Inwentarz Osobowości dla Dzieci i Młodzieży,
- Neutralny Kulturowo Test Inteligencji Cattella.

Narzędzia te z punktu widzenia ustalania poziomu poszczególnych wymiarów są dobrane trafnie, ale ze względu na nieklarowność hipotez nie mogą być podstawą pogłębionej analizy psychologicznej. Pewne zastrzeżenia nasuwa też przyjęta przez Autora procedura badawcza, z której wynika m. in., że objęci badaniami uczniowie w wieku 8-12 lat wypełniali cały zestaw testów na jednym spotkaniu, co zajęło im, jak podaje Autor, ok. 85 minut (s. 71).

Końcowy fragment rozprawy poświęcił Autor na wskazanie praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań. Oprócz ogólnego zasygnalizowania obszarów ich odniesienia nie pokazano niestety niczego więcej - zabrakło realnych zastosowań w praktyce, a pojawiły się jedynie ogólne hasła i idee, przy czym niektóre wynikają z podstawowej wiedzy psychologiczno-pedagogicznej.

Podsumowując: praca posiada wiele poważnych niedociągnięć, poczynając od niejasno sprecyzowanego tytułu, przez brak precyzyjnego opracowania podstaw teoretycznych, nie w pełni klarowne zaprezentowanie hipotez, aż do ogólnikowo zarysowanych możliwości zastosowania uzyskanych wyników. Praca wymaga znacznego dopracowania w każdym jej aspekcie.

W związku z powyższym moja ocena rozprawy doktorskiej mgr Łukasza Nikela pt. „Nieśmiałość a osiągnięcia szkolne: analiza psychospołecznych uwarunkowań sukcesów w nauce” jest negatywna i nie może być podstawą dopuszczenia jej Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, 7 III 2018 r.

Barbara Hanior-Napierala